

Bureauonderzoek naar de archeo-
logische waarde van plangebied
De Zuidrand Hoofddorp, gemeente
Haarlemmermeer

Colofon

Opdrachtgever: Gemeente Haarlemmermeer
Titel: Bureauonderzoek naar de archeologische waarde van plangebied De Zuidrand te Hoofddorp, gemeente Haarlemmermeer
Status: definitief
Datum: 17 augustus 2015
Projectnummer: 30Z1500018
Senior-archeoloog: T. de Ridder
Auteur: C. Nyst
Illustraties: Cultuurcompagnie Noord-Holland, tenzij anders vermeld

Autorisatie:

Datum:

ISSN: 1871-398X

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

De Stichting aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Cultuurcompagnie Noord-Holland
Bergerweg 1
1815 AC Alkmaar

Telefoon: (072) 8502800
Email: info@cultuurcompagnie.nl
Internet: www.cultuurcompagnie.nl

Samenvatting

Plangebied de Zuidrand (circa 86 ha) ligt ten zuiden van de kern van Hoofddorp en bestaat uit de lange strook tussen de Bennebroekerweg en de Nieuwe Bennebroekerweg. In plangebied de Zuidrand is de ontwikkeling van onder meer woningen, sportcomplexen en commerciële en maatschappelijke voorzieningen gepland. Voor het nieuwe stedelijke gebied de Zuidrand stelt de Gemeente Haarlemmermeer momenteel een bestemmingsplan op voor de twee deellocaties Westkavel en Tegen Pleinen. De gemeente Haarlemmermeer wil vooruitlopend op de gehele ontwikkeling van de Zuidrand inzicht hebben in te verwachten archeologische waarden. Daarom is het bureauonderzoek niet beperkt tot de deelgebied Tegen Pleinen en Westkavel, maar beslaat het de gehele Zuidrand (zie afb. 1 en 2).

De gemeente vereist archeologisch onderzoek op basis van het archeologiebeleid. Doel van dit bureauonderzoek is het opstellen van een archeologische verwachting. Om een betrouwbare verwachting te kunnen uitspreken, is als onderzoeksgebied de zone tussen Hoofddorp en Nieuw Vennep gekozen.

Onze kennis over de bewoning in het gebied in de Oude en Midden Steentijd is niet groot, omdat de overblijfselen meters diep verborgen liggen. Bovendien zijn de sporen moeilijk te traceren doordat deze kleinschalig en tijdelijk waren en verspreid kunnen voorkomen. In de Nieuwe Steentijd was het gebied dankzij een drogere fase wel bewoonbaar, maar er zijn nog geen bewijzen van bewoning in de Haarlemmermeer in die tijd. De Romeinse muntschat die 'op geringe diepte' in een akker ver buiten de Zuidrand werd gevonden is opvallend. Meer gegevens over de Romeinse tijd en mogelijkheden voor bewoning of gebruik van het gebied zijn onbekend. Toekomstig onderzoek in de regio kan deze kennis aanzienlijk vergroten.

De tussenliggende periode (Nieuwe Steentijd tot 1852) was het gebied door veen en vervolgens het Haarlemmermeer vermoedelijk te nat om te bewonen. Sporen van de middeleeuwse veenontginners zijn uiterst schaars en zelden in context aangetroffen. Wel zijn er vondsten aangetroffen uit de periode dat de Haarlemmermeer nog water, zoals resten van schepen en visserij.

Uit het onderzoek blijkt dat in het plangebied archeologische sporen en vondsten kunnen voorkomen uit de Steentijd op 3 meter onder maaiveld en dieper. In de bovenste meters onder maaiveld kunnen resten voorkomen uit de Romeinse tijd, Middeleeuwen en Nieuwe tijd. De kans dat die ondiepere resten door het water van het Haarlemmermeer zijn verspoeld is zeer groot. Ook is het mogelijk dat diepploegen de afgelopen decennia de sporen verwoest heeft. Voor de Zuidrand wordt daarom geen aanvullend archeologisch onderzoek geadviseerd.

Inhoudsopgave

1. Administratieve gegevens	5
2. Inleiding	6
3. De huidige situatie en voorgenomen ontwikkelingen in het plangebied	8
4. Historisch gebruik en landschappelijke ontwikkeling	10
5. De bekende archeologische waarden in het onderzoeksgebied	17
6. Verwachte archeologische waarden in het plangebied	20
7. Conclusies en advies	23
Literatuur- en documentatielijst.....	24

1. Administratieve gegevens

Onderzoeksmeldingnummer: 3292507100

Datum: 17 augustus 2015

Opdrachtgever en bevoegd gezag: Gemeente Haarlemmermeer
Contactpersoon: Aafke Kaspers
Postbus 205
2130 AG Hoofddorp
T: 0900 1852

Uitvoerder onderzoek: Cultuurcompagnie Noord-Holland
Contactpersoon: Ceciel Nyst
Bergerweg 1
1815 AC Alkmaar
T: 072-8502831

Senior-archeoloog: Tim de Ridder

Locatie: gemeente: Haarlemmermeer
plaats: Hoofddorp
toponiem: Zuidrand
hoogte maaiveld: circa 5 m - NAP (bron: dinoloket.nl)

Kaartblad Topografische Kaart van Nederland: 25C

Beheer en plaats van documentatie: Niet van toepassing

Coördinaten hoekpunten plangebied: 102.919 / 480.139
106.158 / 477.199
106.116 / 477.199
102.870 / 480.064

2. Inleiding

Plangebied de Zuidrand (met een oppervlakte van circa 86 ha) ligt ten zuiden van de kern van Hoofddorp en bestaat uit de lange strook tussen de Bennebroekerweg en de Nieuwe Bennebroekerweg. In de Zuidrand is de ontwikkeling van onder meer woningen, sportcomplexen en commerciële en maatschappelijke voorzieningen gepland, waarvan een deel al is opgeleverd.

Voor het nieuwe stedelijke gebied Zuidrand stelt de Gemeente Haarlemmermeer momenteel een bestemmingsplan op voor de twee deellocaties Westkavel en Tegen Pleinen. In deelgebied Westkavel worden maximaal 45 woningen gerealiseerd en in het plan Tegen Pleinen maximaal 120 woningen.

De gemeente Haarlemmermeer wil vooruitlopend op de gehele ontwikkeling van de Zuidrand inzicht hebben in te verwachten archeologische waarden. Voor het gehele gebied is ook één MER opgesteld. Daarom reikt het onderzoeksgebied van dit bureauonderzoek verder dan de deelgebied Tegen Pleinen en Westkavel (zie afb. 1).

De werkzaamheden voor de twee locaties reiken tot ruim 8,3 m – NAP. Dat zijn de diepste ontgravingen ten behoeve van een springkuil, zwembad en de technische ruimte van het sportcomplex. Het maaiveld is circa 5 m – NAP dus tot circa 3,3 m onder huidig maaiveld. Die maximale diepte is leidend geweest bij dit bureauonderzoek. Om het beoogde bouwpeil te behalen wordt het terrein overigens deels opgehoogd. De precieze diepte van de overige nog te ontwikkelen locaties is niet bekend, maar gebouwen zullen in ieder geval onderheid worden.

Afb. 1 Het plangebied in blauw kader. Als onderzoeksgebied (rood) is de zone tussen Hoofddorp en Nieuw Vennep gekozen.

Voor dit bureauonderzoek zijn diverse bronnen gebruikt om een beeld te krijgen van de archeologische waarde van het plangebied. Zo zijn verscheidene oude kaarten, de geomorfologische kaart en bodemkaarten bestudeerd. Ook literatuur is geraadpleegd. Voor een belangrijk deel zijn gegevens verzameld uit het Archeologisch Informatiesysteem (ARCHIS). Dit digitale archief wordt door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) onderhouden. De in ARCHIS te raadplegen Archeologische Monumentenkaart (AMK) bevat een overzicht van behoudswaardige archeologische terreinen waarvan een deel van rijkswege beschermd is. Verder bevat ARCHIS een overzicht van lopend en uitgevoerd onderzoek¹. Resultaten van dit onderzoek bieden vaak belangrijke aanknopingspunten voor een archeologische verwachting binnen een plangebied. Naast ARCHIS is een aantal oude kaarten vanaf de 16^e eeuw geraadpleegd. Voor informatie over het Haarlemmermeer en de veenontginningen is gebruik gemaakt van het proefschrift van C. de Bont uit 2008. Het onderzoek is uitgevoerd door C. L. Nyst onder verantwoordelijkheid van T. de Ridder.

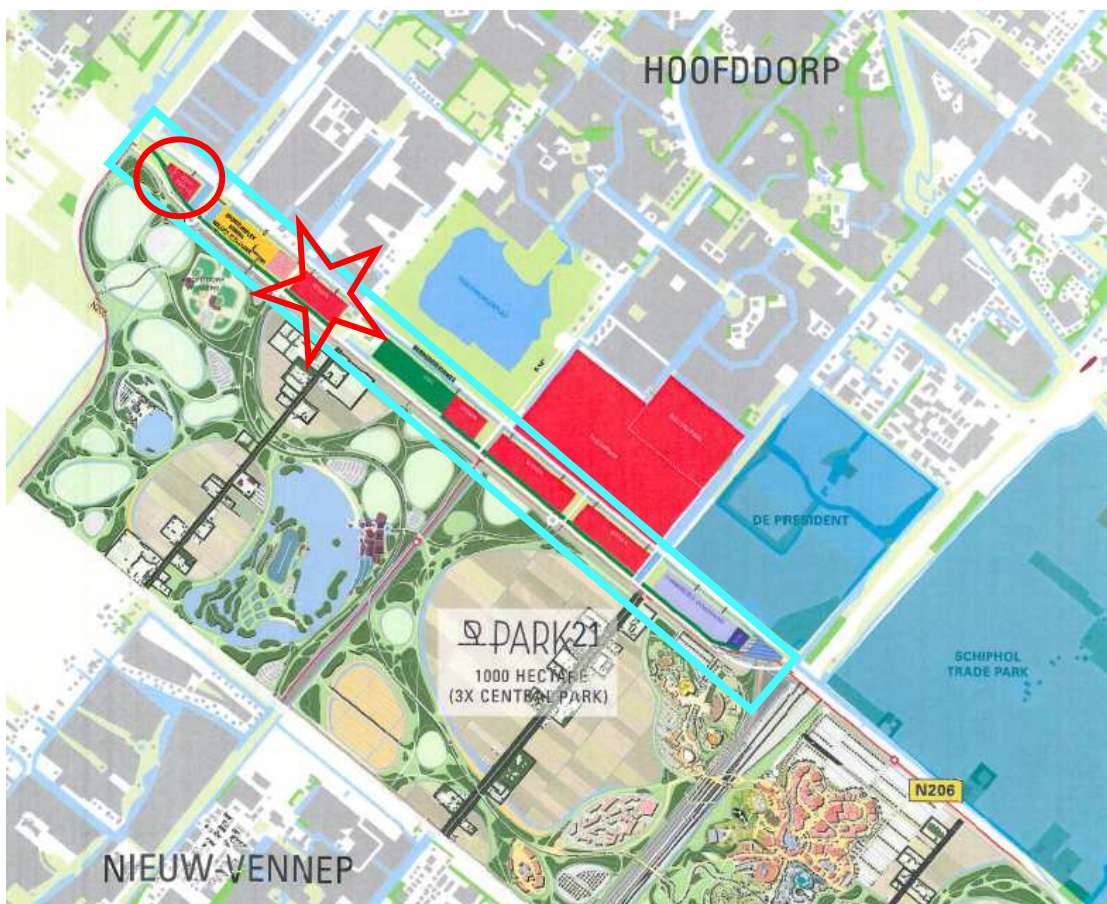
¹ ARCHIS is recent geheel vernieuwd. Delen zijn nog niet toegankelijk, waaronder de meest recente archeologische waarnemingen.

3. De huidige situatie en voorgenomen ontwikkelingen in het plangebied

3.1 Huidig gebruik

Het nieuwe stedelijke gebied de Zuidrand tussen Hoofddorp en Park21 is 86 ha groot. De afgelopen jaren is een deel van de plannen gerealiseerd, een deel is in aanleg en een deel is nog in ontwikkeling. De sportcomplexen De Deugd/Uno en Koning Willem-Alexander (Huis van de Sport) evenals de nieuwbouw van het Haarlemmermeer Lyceum zijn gereed. Aquaradius, op de uiterste westpunt van de Zuidrand, wordt nu gebouwd. De niet-bebouwde delen zijn agrarisch gebied. De Bennebroekertocht aan de noordkant van het plangebied is in 2012 verbreed van 8 naar 11 meter.

Afb. 2 De plankaart van plangebied Zuidrand (blauw kader) tussen Hoofddorp Zuid en Park 21. In de rode cirkel ligt deelgebied Westkavel en in de ster Tegen Pleinen.

3.2 De plannen

In plangebied de Zuidrand is de ontwikkeling van onder meer woningen, sportcomplexen en commerciële en maatschappelijke voorzieningen gepland, waarvan een deel al is opgeleverd. De precieze invulling (en de ontgravingsdieptes) van de nog te ontwikkelen locaties is niet bekend, maar gebouwen zullen in ieder geval onderheid worden.

3.3 Gemeentelijk beleid

De gemeente Haarlemmermeer heeft vastgesteld archeologiebeleid dat vertaald is in bestemmingsplannen. Voor het onderhavige plan is geen bestemmingsplan vigerend, maar de beheersverordening Haarlemmermeer 2014, die is vastgesteld op 4 december van dat jaar. Voor het plangebied geldt dat bij plannen van 10.000 m² en groter rekening moet worden gehouden met archeologie.²

² Nyst en Den Boon 2009.

4. Historisch gebruik en landschappelijke ontwikkeling

4.1 Het gebied in de Prehistorie

Duizenden jaren geleden was het gebied rondom de Haarlemmermeer een deltagebied van de rivieren die water afvoerden van het veen. Het landschap kreeg ook vorm door de afwisseling van IJstijden en warmere perioden. In de laatste IJstijd, die ongeveer 10.000 jaar geleden eindigde was de zeespiegel zeer laag. Zodra de ijskappen begonnen te smelten steeg de zeespiegel snel. Gelijktijdig met de zeespiegelstijging steeg ook het grondwater en ontstonden gunstige condities voor veengroei. In grote delen van West-Nederland ontwikkelde zich het zogenaamde Basisveen.

De directe invloed van de zee werd in West-Nederland merkbaar vanaf ca. 7000 voor Chr. toen er een wadden- en kweldergebied ontstond. Kreken en geulen drongen tot diep in het achterland door waarbij zand en klei werd afgezet. Deze sedimenten worden gerekend tot het Laagpakket van Wormer. Dit pakket is in de Haarlemmermeer 6 tot 7 m dik en ligt tegenwoordig aan het oppervlak. De voormalige stroomruggen uit het wadden- en kwelderlandschap zijn in het huidige landschap herkenbaar door hoogteverschillen.

Ongeveer 5000 jaar geleden werd de huidige kustlijn van Nederland gevormd. Vanaf dat moment nam de zeespiegelstijging af met als gevolg dat er zand aan de kust bleef liggen en niet meer door de zee werd meegenomen zodat een reeks strandwallen ontstond. Nadat het zeegat van Hoofddorp zich had gesloten ontstond opnieuw een veenpakket. De ca. 4 m dikke laag van het zogenaamde Hollandveen bedekte het grootste deel van de Haarlemmermeerpolder. Het veen is in de loop der tijd weer verdwenen door erosie (oeverafslag) en vervening (turfwinning).

4.2 Het Haarlemmermeer

Rond 1250 bestond het gebied uit verschillende kleine meren. Nederland stroomde door de stijgende zeespiegel onder water en door de eb en vloed beweging ontstonden het Leidsche Meer, het Spieringmeer, het oude Haarlemmermeer en het Oude Meer. Deze meren waren van elkaar gescheiden door smalle landstroken. Gezamenlijk hadden deze meren een oppervlak van 9100 hectare.

De zeespiegel bleef de daarop volgende eeuwen stijgen en nam steeds meer land weg van de dorpen die op de smalle landstroken liggen.

In de eerste helft van de 16^e eeuw bestond de mogelijkheid om bij De Vennep de smalle doorgang die Haarlemmermeer en Leidsche Meer met elkaar verbond, over te steken. Direct ten noorden van De Vennep lag het eiland Beinsdorp. De Vennep en Beinsdorp waren gehuchten die langzamerhand ten prooi vielen aan het groter wordende meer. Van de oversteekplaats De Vennep resteerden aan het eind van de 16e eeuw twee kleine eilandjes, die gedurende de 17e eeuw geheel verdwenen.

In 1583 was sprake van één groot meer: het Haarlemmermeer. De andere meren zijn daarin opgegaan en de landstroken tussen de meren zijn verdwenen. Door de hoge waterstanden braken de dijken langs het IJ geregeld door.

Het waterschap Rijnland zag steeds meer het gevaar van het groter wordende Haarlemmermeer. Om te voorkomen dat de Westeinderplas en de Braassemmeer ook opgenomen zouden worden in het Haarlemmermeer, werden in 1767 zware dijken aangelegd aan de zuid- en oostzijde van het Haarlemmermeer.

4.3 De droogmaking

In 1836 woedde er weer een zware storm die de landen tot aan Amsterdam onder water zette. De rijksoverheid wilde ditmaal echt wat doen aan de voortdurende wateroverlast. Het accent kwam te liggen op bescherming van het land in plaats van, zoals eerder, landaanwinning.

In 1838 is in Zuid-Holland de Zuidplaspolder drooggemalen met stoombemaling. Dit was de eerste keer dat stoombemaling werd toegepast, maar het was zo succesvol dat direct besloten is ook het Haarlemmermeer op deze manier droog te malen. Er zijn drie gemalen gebouwd: de Leeghwater, de Cruquius en de Lynden. In 1840 werd de eerste spade in de grond gestoken voor de realisatie van een ringvaart.

Bij het aanleggen van de ringdijk werden niet overal de contouren van de oever gevolgd. Om de dijk een wat rechtlijniger tracé te geven werd een aantal oude stukken land die in het meer uitsteken ingedijkt, zoals de landtong waarop Abbenes en Huigsloot liggen en de Lisserbroekpolder. Bij Bennebroek werd ook een stuk zandgrond van de daar aanwezige strandwal ingedijkt.

De polder is in 1852 een feit. Het Haarlemmermeer is drooggemalen en kan vanaf dit moment gekoloniseerd worden en gebruikt worden voor agrarische doeleinden en bewoning. Vanuit de omliggende gemeenten vestigden mensen zich op de ringdijk, er ontstonden veel lintdorpen.

4.4 Historische gegevens over het plangebied

Voor de ontwikkelingen in het gebied tijdens de afgelopen eeuwen zijn oude atlanten en kaarten gebruikt.

Uit het onderzoek van C. de Bont (2008) blijkt dat het plangebied in de 15de eeuw in het Haarlemmermeer verdwenen is. Er zijn geen aanwijzingen om bewoning te verwachten op de locatie van het plangebied volgens De Bont.

Op de oudste kaarten, zoals de kaart uit 1585 van de 'Nieuwe beschijvinghe der Graefschap Hollandt met de landen daer an grensen grundtjik en perfekt gemaect' van Iuannes a Duetecum (afb. 3), en alle kaarten van de periode tot de droogmaking, is het plangebied nog onderdeel van het Haarlemmermeer. Bewoning heeft toen uitsluitend kunnen plaatsvinden op de eilandjes in het meer. Of deze ter hoogte van het plangebied liggen, is lastig te beoordelen omdat de schaal van de kaart zich daar niet voor leent. Wel werd er veel gevaren en gevestigd op het meer, wat eventueel is terug te vinden als vondsten van visgerei en scheepswrakken.

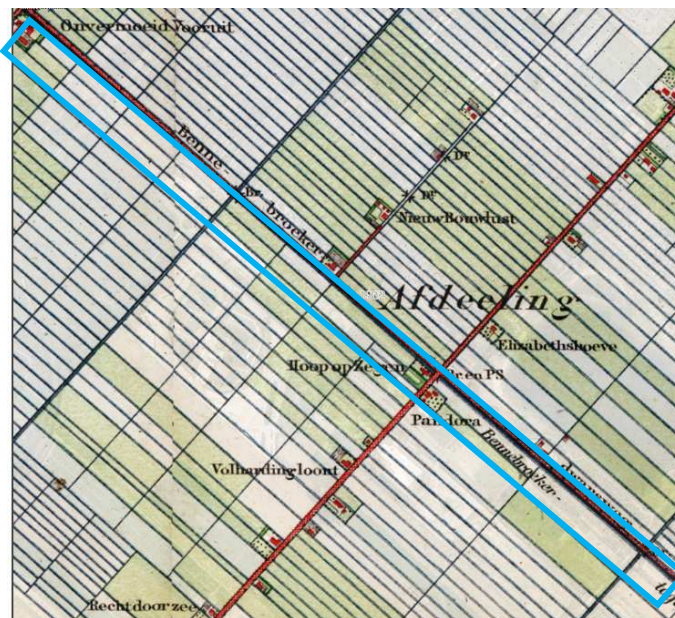

Afb. 3 kaart uit 1585 (boven) van het Haarlemmermeer en nabijgelegen meren. Het plangebied is grofweg aangegeven in rood.

Afb. 4 Bonnekaart van rond 1900 (onder). Met het plangebied gemarkeerd met een blauwe lijn.

4.5 Bodemverstoringen in de Zuidrand

In hoeverre het plangebied is verstoord is niet precies bekend, maar er is op grote schaal gediepploegd in de Haarlemmermeer.

De Bonnekaart van rond 1900³ onderaan deze pagina geeft vanzelfsprekend een ander beeld, want deze dateert van na de droogmaking. Op afb. 4 is te zien dat de polder rationeel is verkaveld en dat het plangebied agrarisch gebied is met sloten en wegen. Er lag een klein aantal boerderijen langs de wegen en vaarten.

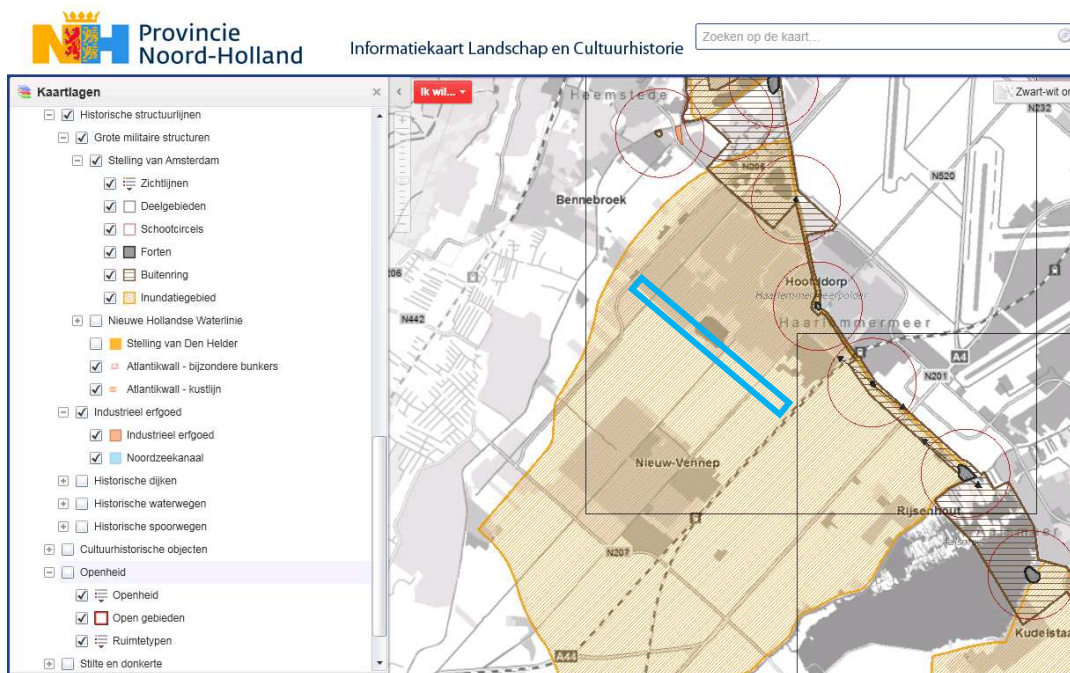
Het beeld is grotendeels hetzelfde op de Topografische Dubbelatlas Noord-Holland 1957-2007 (geen afbeelding). Zowel op de kaart van 1961 als die van 2004 bestaat de Zuidrand uit bouwland met greppels en enkele woningen langs de IJweg en de Hoofdvaart (tegenwoordig ligt daar de N520). De bebouwing komt overeen met de huidige situatie. Op de kaart van 2004 staat de Nieuwe Bennebroekerweg die op de oudere kaarten ontbreekt.

³ Bron: www.landschapinnederland.nl

4.6 Het onderzoeksgebied in de Leidraad Landschap en Cultuurhistorie

Het onderzoeksgebied maakt volgens de provinciale Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie, deel uit van het inundatiegebied van de Stelling van Amsterdam. Het gebied heeft daardoor een cultuurhistorische waarde.

Afb. 5 uitsnede uit de Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie. De bruine arcering is het gebied dat onder water gezet kon worden om Amsterdam te beschermen.

4.7 Indicatieve Kaart Militair Erfgoed

Op de Indicatieve Kaart Militair Erfgoed hieronder is te zien dat de westpunt van de Zuidrand tegen het gebied van de Atlantikwall ligt.

Afb. 6 De Indicatieve Kaart Militair Erfgoed in 2015 is opgesteld.

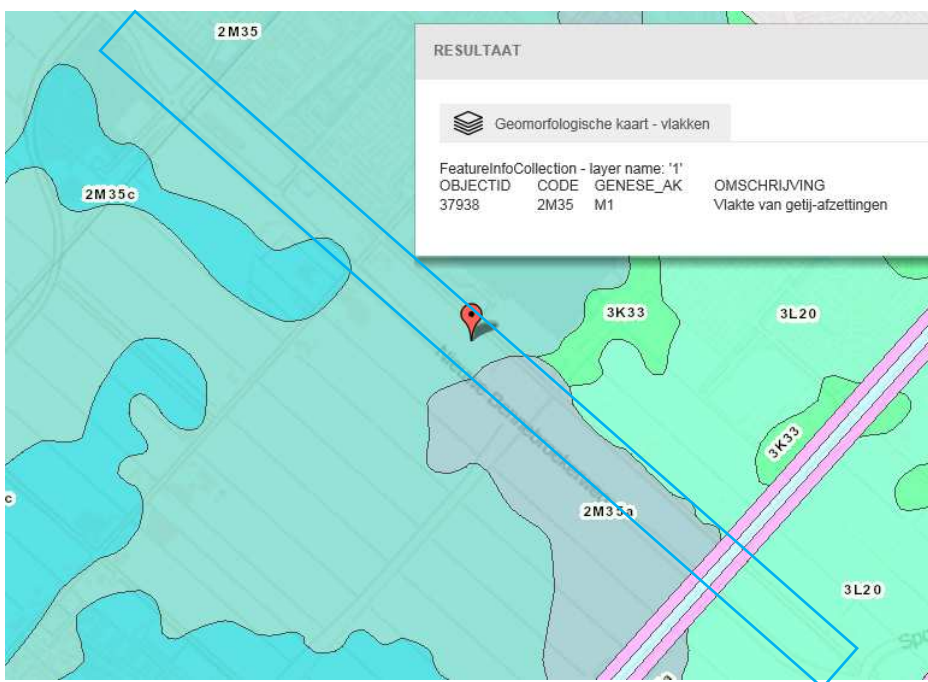

4.8 Geologie en geomorfologie

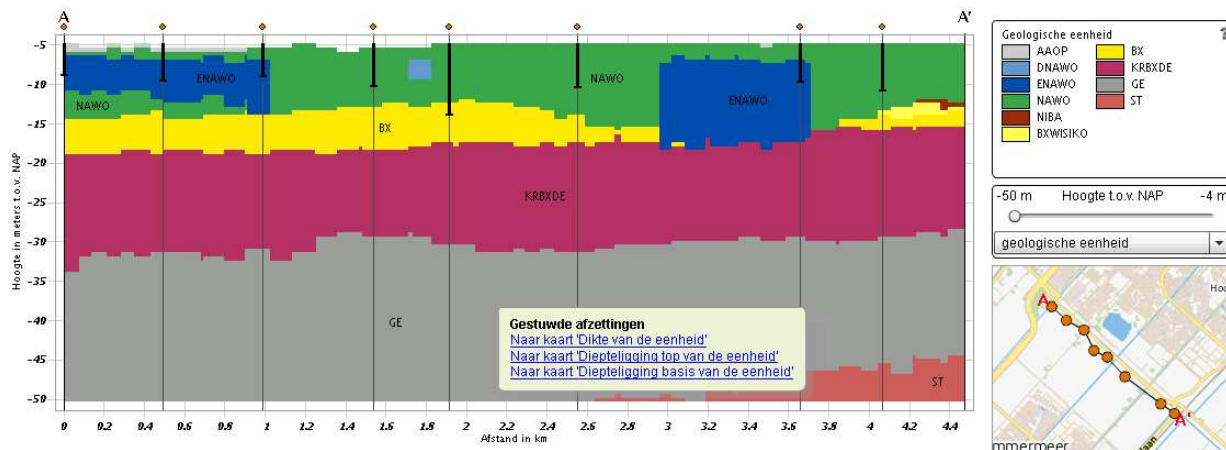
Op de geomorfologische kaart, geraadpleegd in Archis, is het plangebied een vlakte van getij-afzettingen. Het grijze deel met code 2M35a is ook een vlakte van getij-afzettingen, maar dan hooggelegen. Het meest oostelijke deel van de Zuidrand ligt in een gebied met 'welvingen in getij-afzettingen (code 3L20).

Onderstaand bodemprofiel (afb. 8) komt uit het Dinoloket en geeft het west-oostprofiel van de Zuidrand weer. De pleistocene bodem waar steentijdresten in kunnen voorkomen (de gele laag) ligt op circa 8 m – NAP (3 m onder maaiveld).

Afb. 7 Geomorfologische kaart uit 2008.

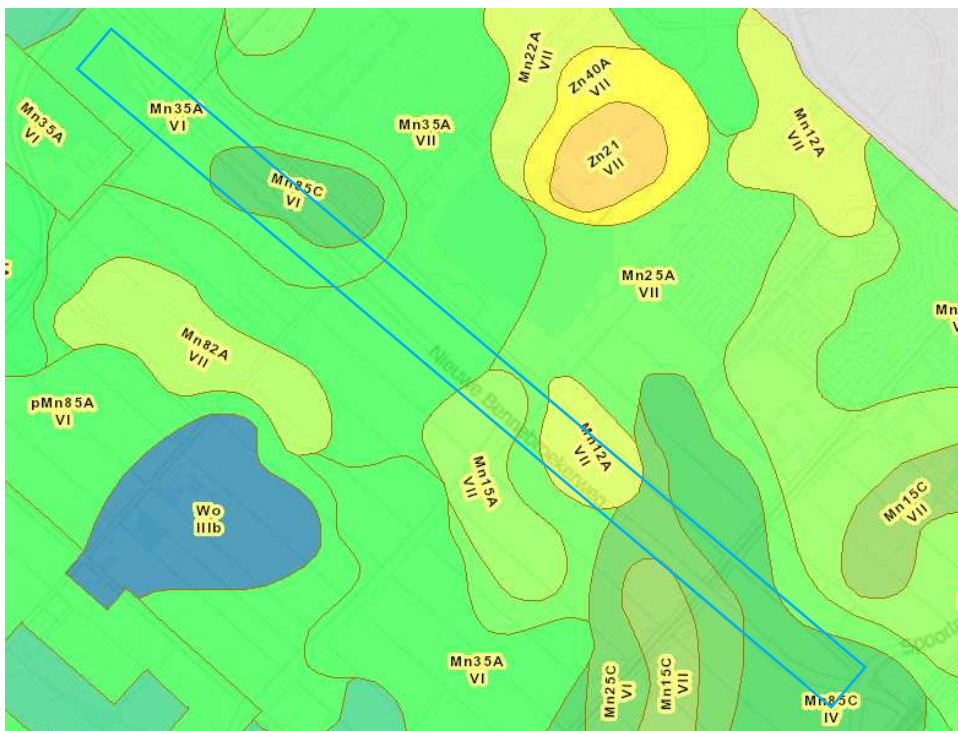
Afb. 8 Geologisch bodemprofiel van het plangebied (bron Dinoloket). De pleistocene (steentijd)laag is geel, de groene en blauwe lagen daarboven zijn zandpakketten van de Formatie van Naalwijk Laagpakket Wormer.

4.9 Bodemkunde

De bodemkaart (afb. 9) geeft informatie over de bodemopbouw tot circa 1 meter diepte. Op de bodemkaart uit 2006 is te zien dat plangebied bestaat uit kalkrijke poldervaaggronden die in zwaarte variëren van lichte zavel (Lichtgroen, code Mn35A) tot lichte klei (donkergroen Mn15C en Mn85C). Van west naar oost is in het plangebied sprake van de grondwatertrappen VI, VII en IV.

Afb. 9 Bodemkaart uit 2006.

Tabel 1 Grondwatertrappenindeling van StiBoKA

Grondwatertrap (GT)	I	II	III	IV	V	VI	VII
GHG (cm - maaiveld)	(<20)	(<40)	<40	>40	<40	40-80	>80
GLG (cm - maaiveld)	<50	50-80	80-120	80-120	>120	>120	(>160)

4.10 Landschappenkaart

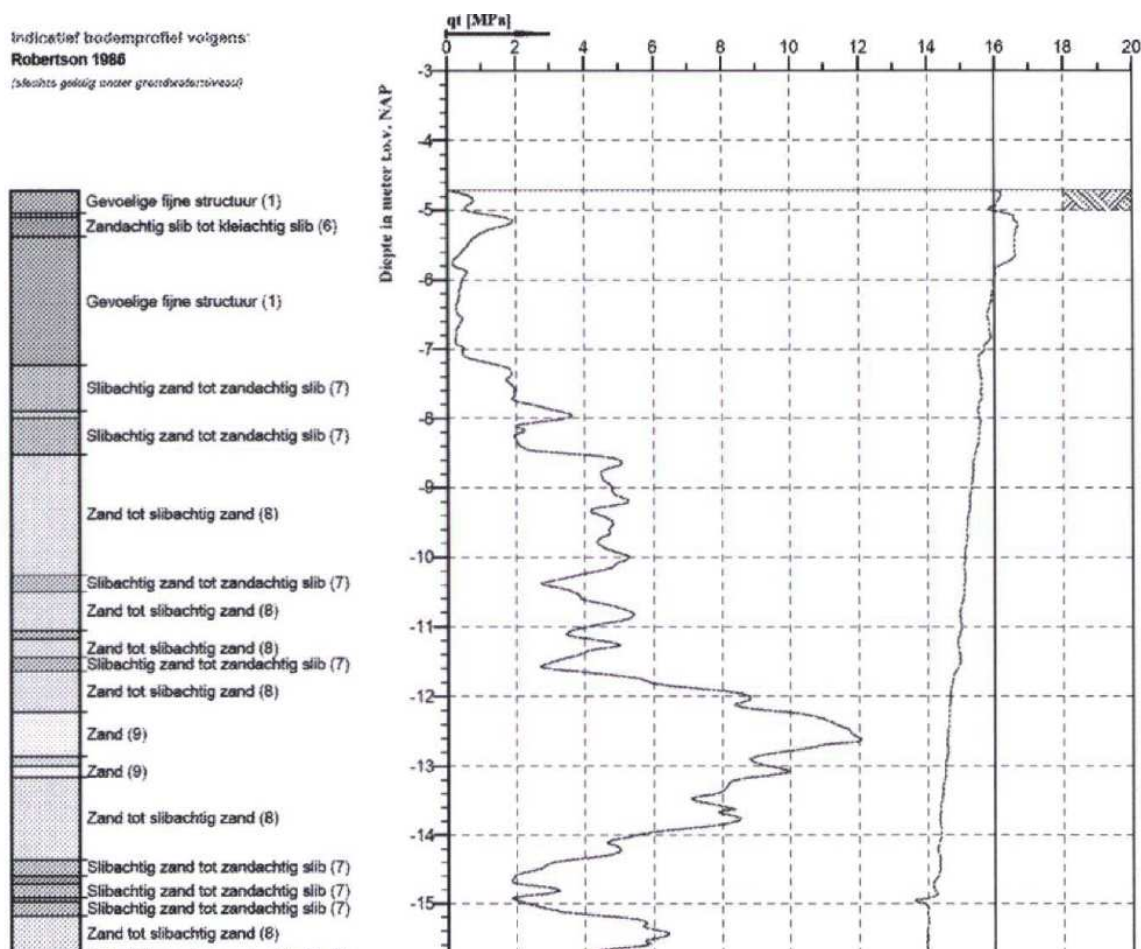
Op de archeologische landschappenkaart in Archis worden hoofdeenheden onderscheiden en daarbinnen landschappelijke zones. Deze zonering is gebaseerd op verwachte archeologische verschillen en kan daarom helpen om archeologische verwachtingen toe te kennen. Daarnaast helpt de kaart om de juiste methoden en technieken te bepalen waarmee deze verwachte archeologische resten het beste kunnen worden opgespoord. De Zuidrand ligt in een 'diepe droogmakerij'.

4.11 Milieukundige boringen

Door BMNED is in 2011 verkennend bodemonderzoek uitgevoerd. In de boorstaten, waarvan er één is opgenomen als afb. 10, is het pleistocene zand op circa 8,5 m – NAP te zien. Dit komt overeen met de andere bronnen (zie hierboven). Daarboven bestaat de bodem uit slibachtig zand en zandachtig slib.

De resultaten van het bodemonderzoek vormden geen beletsel voor de voorgenomen bouwactiviteiten op de onderzoekslocatie. Aanvullend onderzoek is destijds niet geadviseerd.⁴

Afb. 10 Een van de boorstaten van het milieukundig onderzoek uit 2011.

⁴ Nijs 2011.

5. De bekende archeologische waarden in het onderzoeksgebied

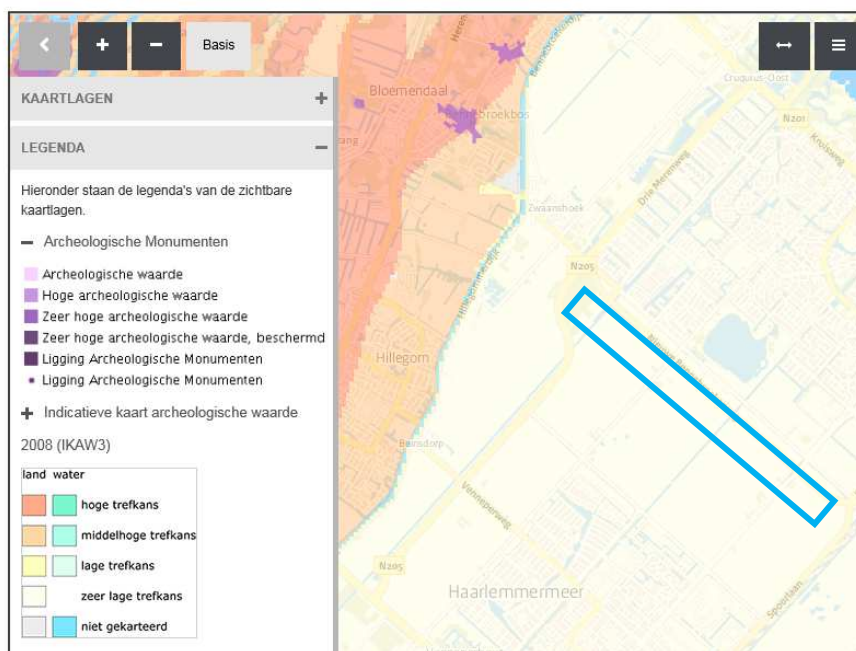
5.1 inleiding

Het plangebied behoort landelijk gezien tot de archeoregio 12 het Hollands veengebied.⁵ Op de provinciale Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie is het plangebied aangegeven als veengebied en later als droogmakerij.

5.2 AMK en IKAW

In Archis zijn de indicatieve kaart van archeologische waarden (IKAW) en de Archeologische Monumentenkaart (AMK) te raadplegen. De IKAW geeft in roze en lichtgele zones de archeologische verwachting/ trefkans weer. De Zuidrand heeft een lage trefkans. Op de AMK staan waardevolle gebieden, zoals oude dorpskernen (de paarse zones buiten de Haarlemmermeer). De Zuidrand noch het onderzoeksgebied bevat elementen die op de Archeologische Monumentenkaart zijn opgenomen.

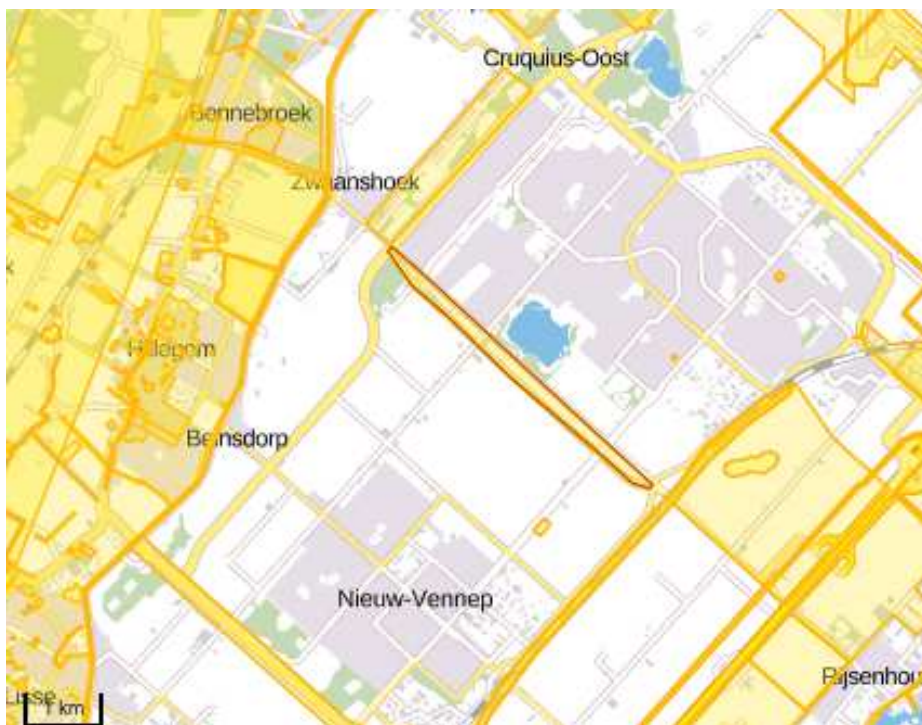
Afb. 11 De Zuidrand (in blauw) op de IKAW en AMK in Archis.

⁵ <http://archeologieinnederland.nl/bronnen-en-kaarten/archeoregios-0>.

5.3 Onderzoeken en waarnemingen

Uit Archis blijkt dat niet eerder archeologisch onderzoek is gedaan in de Zuidrand.

Afb. 12 In geel de archeologische onderzoeken die in Archis gemeld zijn. Het onderhavige bureauonderzoek voor de Zuidrand is roodomkaderd.

In Archis worden ook archeologische waarnemingen (sporen en vondsten) gemeld. Momenteel kunnen deze echter niet worden geraadpleegd, omdat Archis wordt vernieuwd. Maar in de Haarlemmermeer worden zelden waarnemingen gedaan. De meest waardevolle liggen ver van de Zuidrand, maar we nemen ze toch hier op:

- een vuurstenen bijl (ARCHISnr. 45552) die nabij Abbenes (zuidpunt van de Haarlemmermeer) werd gevonden. Deze steentijdvondsten zijn zo schaars dat men vermoedt dat het landschap in het Neolithicum, niet of nauwelijks bewoond is. De vondsten van laatmiddeleeuws aardewerk op diverse plaatsen in de Haarlemmermeer maken duidelijk dat bewoning in die tijd wel voorkwam. Informatie over levenswijzen en nederzet-tingsvormen geven deze vondsten echter in beperkte mate, omdat hun oorspronkelijke context verloren is gegaan.
- De meest tot de verbeelding sprekende vondst in de Haarlemmermeer is een Romeinse muntschat. De schat van ruim 12.000 munten uit vooral de 4e eeuw na Chr. werd in 1920 gevonden. Tevens werden een bronzen schijffibula, vier langwerpige slijpstenen, textielfragmenten en het metalenbeslag van een kist (waarin de schat vermoedelijk was verpakt) gevonden. De munten werden gevonden tijdens het ploegen van een akker, op geringe diepte. De vindplaats

ligt net binnen de ringvaart, tegenover de plek waar een oude stroomgeul van de Ade ligt.

- Uit de periode van het Haarlemmermeer zijn bij Cruquius en Vijfhuizen een scheepsmast (ARCHISnr 42803), scheepsonderdelen (ARCHISnrs. 211184 en 211492) en bootmansfluitjes gevonden.⁶
- In het Haarlemmermeer lag de allengs kleiner wordende eilanden Beinsdorp De Vennep (zie afb. 3). In deze omgeving, ten noordwesten van Nieuw Vennep, zijn diverse vondsten bekend van (post-)Middeleeuws aardewerk, baksteen, dakpannen en plavuizen.

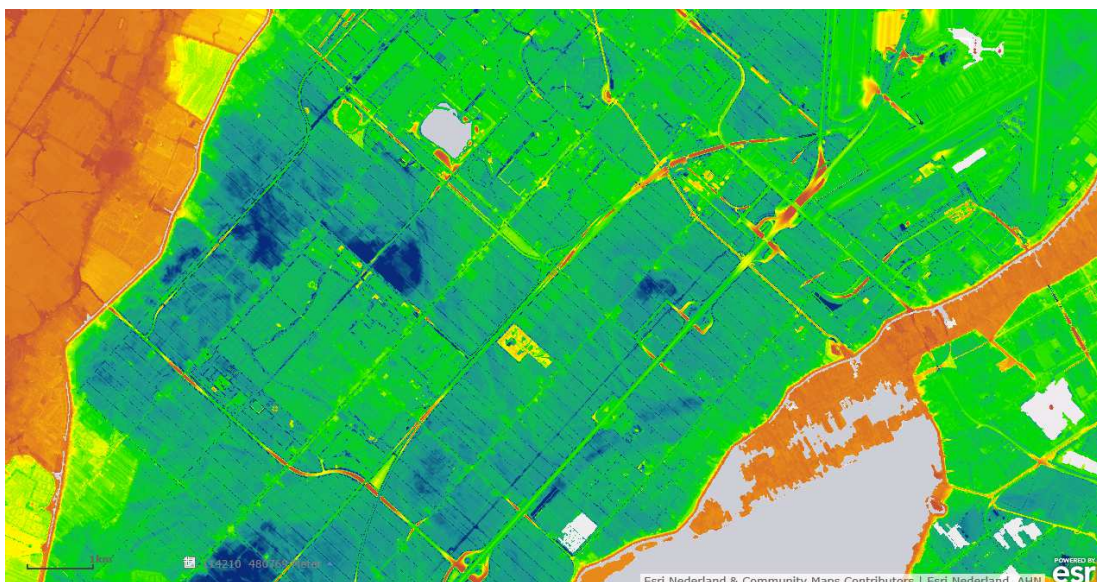
⁶ Niet opgenomen in ARCHIS, wel in Westerheem 1967, p. 61.

6. Verwachte archeologische waarden in het plangebied

Op basis van de bodemopbouw zijn binnen de gemeente Haarlemmermeer archeologische sporen te verwachten uit het Neolithicum, de Romeinse tijd, de Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd.

In en kort na de laatste ijstijd, de periode van het Paleolithicum en Mesolithicum, bestond het landschap uit een dekzandvlakte waar jagers en verzamelaars incidenteel gebruik van maakten. De kampementen van deze groepjes mensen kunnen aan het oppervlak van het Pleistocene landschap bewaard zijn gebleven, voor zover ze niet zijn geërodeerd door het latere geulensysteem. Resten van dergelijke kampementen zijn gering en moeilijk traceerbaar. Bovendien bevindt het Pleistocene landschap zich op een diepte van minimaal 8 meter onder NAP (in een groot deel van de gemeente nog dieper). De kans op het aantreffen van sporen uit deze periode is uiterst gering. Neolithische sporen zijn te verwachten op de kreekruggen en oeverwallen van het sterk vertakte geulensysteem dat ten tijde van het Hoofddorp-zeegat ontstond. Het veen, dat later over deze afzettingen heen groeide, is inmiddels weer geheel verdwenen waardoor deze afzettingen aan het huidige oppervlak liggen. In het landschap zijn op sommige plaatsen nog welvingen zichtbaar. De relatief hoge oeverwallen en de laagtes van de oorspronkelijke geulen zijn ook herkenbaar op hoogtekarten, zoals geomorfologische kaarten (afb. 7) en het Actueel Hoogtebestand Nederland (afb.13) .

Afb. 13 Uitsnede uit het AHN. Op de afbeelding zijn kreekken te zien, maar het is niet mogelijk te concluderen of in plangebied Zuidrand een kreekkrug ligt.

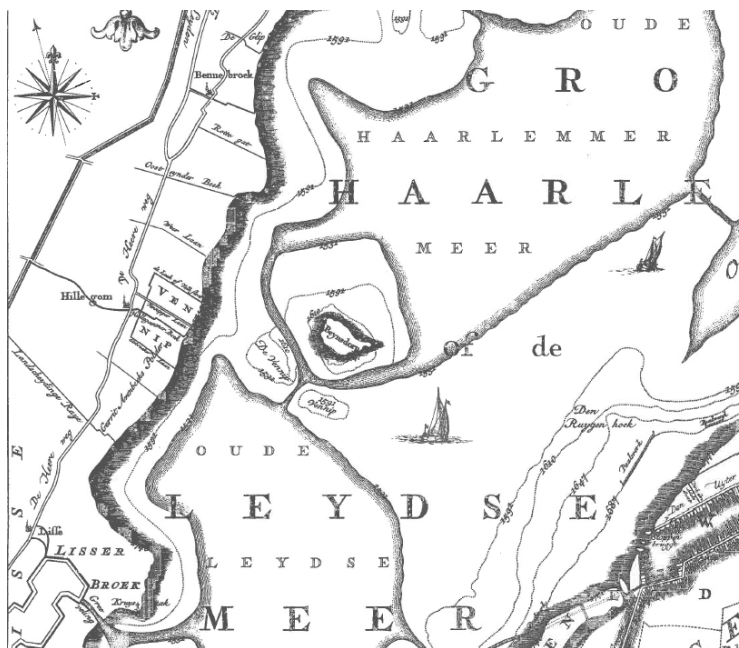

De kreekruggen en oeverwallen waren in het Neolithicum geschikt voor bewoning en gebruik. Ondanks de ligging van dit vroege landschap aan het oppervlak en het

intensieve gebruik van een groot deel van de Haarlemmermeer voor landbouwdoeleinden is tot op heden slechts één vondst uit deze periode bekend, de hierboven beschreven vuurstenen bijl (ARCHIS nummer 45552) van Abbenes. Of het landschap in het Neolithicum daadwerkelijk is gebruikt, kan nog niet worden bevestigd, maar de kans dat vindplaatsen uit deze periode worden aangetroffen is klein. Daarbij komt nog dat al vanaf 1945 in de Haarlemmermeerpolder wordt gediepploegd⁷ om de grond te verbeteren voor akkerbouw. Dit betekent dat de eventueel nog aanwezige archeologische sporen door landbouwwerkzaamheden kunnen zijn aangetast. Na ca. 3000 voor Chr. was het grondgebied van de Haarlemmermeer, en feitelijk van vrijwel geheel West-Nederland, onbewoonbaar door uitgebreide veengroei. In het veen ontstonden de veenmeren die uiteindelijk zouden uitgroeien tot het Haarlemmermeer. De Romeinse muntschat die 'op geringe diepte' in een akker werd gevonden is opvallend. Meer gegevens over de Romeinse tijd en mogelijkheden voor bewoning of gebruik van het gebied zijn onbekend. Waarschijnlijk werd het veengebied vanaf de 10e of 11e eeuw ontgonnen. De ontginners groeven afwateringssloten in het veen en de zo ontwaterde bodem werd in gebruik genomen voor landbouw en veeteelt. Door de latere afslag en erosie van het veen resteren er uit deze periode alleen nog vondsten in secundaire context. De vondsten van laatmiddeleeuws aardewerk op diverse plaatsen in de Haarlemmermeer maken duidelijk dat bewoning op veel plaatsen voorkwam. Informatie over levenswijzen en nederzettingvormen is beperkt, omdat hun oorspronkelijke context verloren is gegaan.

Afb. 14 Uitsnede uit het kaartboek van Rijnland 1746.

Op afb. 14 is te zien dat het Haarlemmermeer oorspronkelijk uit een aantal meren bestond die aaneen groeiden tot het uiteindelijke Haarlemmermeer. Er lagen drie eilanden in het meer, waaronder Beinsdorp, dat vermoedelijk bewoond werd. Dat eiland bleef tot de droogmaking bestaan, maar werd in de 16^e eeuw steeds kleiner (zie afb. 14). In 1531 kan het nog in plangebied Zuidrand hebben gelegen.

⁷ Vos, 1992

Eventuele bewoningsresten zullen door het meer geërodeerd zijn. Uit deze periode, gedurende de Nieuwe Tijd, kunnen wel archeologische vondsten van scheepvaart en visserij worden verwacht. De locatie van dergelijke sporen, scheepswrakken /scheeps-onderdelen/gebruiksvoorwerpen, is niet voorspelbaar en de kans op het aantreffen ervan is klein. Nabij Cruquius en Vijfhuizen is in het verleden wel een aantal van dergelijk vondsten gedaan: een scheepsmast (ARCHIS nummer 42803), scheepsonderdelen (ARCHIS nummers 211184 en 211492) en bootmansfluitjes⁸.

Periode	verwachting
Neolithicum	Middelhoog
Bronstijd	Laag
IJzertijd	Laag
Romeinse tijd	Middelhoog
(Late) Middeleeuwen	Middelhoog
Nieuwe tijd	Middelhoog

⁸ Niet opgenomen in ARCHIS, wel in Westerheem 1967, p. 61.

7. Conclusies en advies

In plangebied Zuidrand kunnen archeologische sporen en vondsten voorkomen, maar die kans is klein. Het gaat dan om steentijdelementen op 3 meter en dieper, om resten uit de Romeinse tijd op onbekende diepte, om sporen en vondsten uit de Middeleeuwen en Nieuwe tijd in de eerste meters onder maaiveld. De kans dat die laatste resten door het water van het Haarlemmermeer zijn verspoeld is zeer groot. Ook is het mogelijk dat het diepploegen de afgelopen decennia sporen verwoest heeft.

Onze kennis over de bewoning in het gebied in de Oude en Midden Steentijd (Paleo- en Mesolithicum) is niet groot, omdat de overblijfselen meters diep verborgen liggen. Bovendien zijn de sporen moeilijk te traceren doordat deze kleinschalig en tijdelijk waren en verspreid kunnen voorkomen. In de Nieuwe Steentijd was het gebied dankzij een drogere fase wel bewoonbaar, maar er zijn nog geen bewijzen van bewoning in de Haarlemmermeer in die tijd. De Romeinse muntschat die 'op geringe diepte' in een akker werd gevonden is opvallend. Meer gegevens over de Romeinse tijd en mogelijkheden voor bewoning of gebruik van het gebied zijn onbekend. Toekomstig onderzoek in de regio kan deze kennis aanzienlijk vergroten.

De tussenliggende periode (Nieuwe Steentijd tot 1852) was het gebied door veen en vervolgens het Haarlemmermeer, te nat om te bewonen. Sporen van de veenontginners zijn uiterst schaars en zelden in context aangetroffen. Wel zijn er vondsten aangetroffen uit de periode dat de Haarlemmermeer nog water, zoals resten van schepen en visserij.

Advies

Voor plangebied de Zuidrand geldt een middelhoge archeologische verwachting voor sporen en vondsten uit verschillende perioden, maar de kans dat deze zijn geërodeerd door het water van het Haarlemmermeer en door diepploegen, is groot. En de kans dat eventueel aanwezige resten worden aangetroffen in de zuidrand is klein. Wij adviseren geen aanvullend onderzoek te doen in de Zuidrand.

Literatuur- en documentatielijst

Digitale bronnen

- Archis, tijdelijk via cultureelerfgoed.nl
- www.watwaswaar.nl
- www.bodemdata.nl
- www.dinoloket.nl
- www.Noord-Holland.nl
- www.landschapinnederland.nl

Atlassen

- N.N.: Bodemkaart van Nederland, 1:50.000.
- N.N.: Geomorfologische kaart van Nederland, 1:50.000, Blad 24 en 25.
- N.N. 1992: Grote Historische Provincie Atlas Noord-Holland 1849-1859.
- N.N., 2004: Topografische Atlas Noord-Holland 1:25.000 (Wolters-Noordhoff).
- Vos, P. C./ J. Bazelmans/H. Weerts/ M van der Meulen (red) 2011: Atlas van Nederland in het Holoceen, Amsterdam.
- N.N.: Atlas van Historische Topografische Kaarten Noord-Holland. Bladen van de Chromo-topografische Kaart van het Koninkrijk der Nederlanden schaal 1:25.000, 1894 - 1923, Landsmeer 2003

Literatuur

- Archeologie en het bestemmingsplan, Supplement 2007-2 Leergang Op dezelfde leest, Nirov, Den Haag december 2007
- Bakker, H. de, en J. Schelling, Systeem van bodemclassificatie voor Nederland, Wageningen 1989.
- Berg, M.W. van den, 1993: Geomorfologische kaart van Nederland, schaal 1:50 000.
- Bont, de C., 2008, *Vergeten land: ontginning, bewoning en waterbeheer in de westnederlandse veengebieden (800-1350)*, Wageningen
- Brouwer, T. en Th. Hanou, Archeologie en bestemmingsplannen. Juridisch-planologische mogelijkheden voor de bescherming van archeologische waarden. [Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten], Utrecht 2003.
- College voor de Archeologische Kwaliteit, Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 3.3
- Nijs, G.J.J.: Geotechnisch onderzoek t.b.v. het project "Nieuwbouw sportcomplex 'Huis van de Sport' aan de Bennebroekerweg te Hoofddorp. BMNED 2011
- Nyst, C.L. en L. den Boon, 2009, *Nota cultuurhistorie gemeente Haarlemmermeer*. SCENH-rapport cultuurhistorie, Haarlem